

بسم الله الرحمن الرحيم

آثار تربیتی انتظار موعود در خانواده

زینب طاهر عالی¹

چکیده

موعود باوری یعنی اعتقاد داشتن به آمدن یک منجی برای بشریت؛ که این اعتقاد به صورت های مختلف در همه ادیان الهی به چشم میخورد. دین اسلام نیز از این قاعده مستثنی نیست و پیامبر اسلام، حضرت محمد (صلی الله علیه و آله)، برترین اعمال امتش را انتظار فرج می داند. انتظار یک اصل مهم برای ایجاد هر انقلابی است و در دین اسلام هم منتظر از جایگاه ویژه ای برخوردار می باشد. در واقع منتظر بودن برای ظهور منجی نوعی ارتباط گرفتن با امام و پذیرفتن امامت اوست. برای انتظار، آثار تربیتی فراوانی ذکر شده است. از جمله: افزایش امید به زندگی و هموار شدن تربیت نسل آینده و غیره. این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با مراجعه به منابع کتابخانه ای و با هدف معرفی آثار تربیتی انتظار موعود در خانواده انجام گرفته و در پایان به این نتیجه رسیده است که افزایش امید به زندگی، آمادگی خانواده و اجتماع در عرصه های مختلف، هموار شدن تربیت نسل آینده، آشنایی نسل آینده یا مفاهیمی همچون ولایت، امامت و مهدویت، تقویت موعود باوری، توجه افراد به خودسازی و... از آثار تربیتی انتظار می باشند.

کلمات کلیدی

انتظار موعود، خانواده، تربیت، افزایش امید به زندگی، خودسازی

مقدمه

موعود باوری به معنای اعتقاد به یک نجات بخش است که در آخر الزمان برای نجات و رهایی انسان ها و برقراری صلح و عدالت خواهد آمد (تونه ای، موعودنامه، ۱۳۸۷ش، ص ۷۰۶). منجی موعود و نجات بخش، در نزد اقوام و ملل مختلف با آیین ها و فرهنگ های کاملاً متفاوت، به اشکال و صور گوناگون و متنوعی مطرح شده است؛ اما همگی تقریباً در این نکته متفق القول اند که نجات بخشی خواهد آمد و آنان را از یوغ بندگی ستمکاران و حاکمان زورگو رهانیده، جامعه ای پر از عدل و داد را به وجود خواهد آورد (تونه ای، موعودنامه، ۱۳۸۷ش، ص ۷۰۷ و ۷۰۸). هندوها انتظار دهمین تجلی ویشنو یا کالکی را دارند؛ بودایی ها ظهور بودای پنجم را منتظرند؛ یهودیان مسیح (ماشیح) را نجات دهنده می دانند؛ مسیحیان، فارقلیط را می طلبند که عیسی مسیح مژده آمدنش را داده است؛ و مسلمانان قائل به ظهور مهدی هستند.

¹ طلبه سطح دو، مدرسه علمیه حضرت خدیجه (سلام الله علیها)، قم، ایمیل: zeinabtaheraalli@gmail.com

در روایات تاکید شده است که بافضیلت‌ترین اعمال امت اسلام انتظار فرج از جانب خداوند متعال است. امام زین‌العابدین (علیه السلام) هم جایگاه منتظران را این‌گونه بیان می‌کند: «هر که در ایام غیبت قائم در ولایت و دوستی ما اهل بیت ثابت قدم باشد، هر آینه خدای تعالی به او اجر هزار شهید را عطا می‌کند که مانند شهدای بدر و احد هستند.» انتظار ظهور حضرت ولی‌عصر (علیه السلام) آثار فراوان خانوادگی و اجتماعی دارد که از جمله آن آثار، آثار تربیتی است.

محمود ملکی راد در مقاله «آثار انتظار و وظایف منتظران از منظر مقام معظم رهبری (مدظله العالی)» برای تبیین پاسخ به آثار مکتوب و منقول معظم له مراجعه گردیده و از روش توصیفی و تحلیلی بهره گرفته شده است و معتقد است که از مهم‌ترین نوآوری‌های این تحقیق، تبیین و تبویب آثار انتظار و وظایف منتظران براساس منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) است.

رضوان حیدر در مقاله «آثار تربیتی انتظار ظهور حضرت مهدی عج» بیان کرده است که غیبت بخاطر ناسپاسی ما است، لذا انتظار آنها در عصر غیبت ما را به خودسازی، دیگرسازی و زمینه‌سازی فرا می‌خواند، تا با انجام آنها لیاقت خودمان را نشان دهیم و از احادیث معصومین (علیهم السلام) همین مطلب بدست می‌آید؛ لذا آنها انتظار را مقارن به عمل دانسته‌اند و انتظار در چنین معنا مسئولیت آفرین است تا فرار از مسئولیت، وظیفه‌ساز است تا فرار از وظیفه، بیدارکننده است نه مخدر، موجد حرکت است نه رکود، باعث خودسازی است نه خرابکاری، دعوت به نابودی ظلم می‌کند نه تسلیم در مقابل ظلم، ایجاد امنیت و باعث آرامش خاطر است در مقابل نا امنی‌ها و نگرانی‌ها و...

محمدرضا شرفی جم در مقاله «آثار تربیتی فرهنگ انتظار در تقابل با چالش‌های جدید خانواده» به ارائه پاره‌ای از توانمندی‌های آثار تربیتی فرهنگ انتظار در پاسخ به چالش‌های جدید خانواده پرداخته است. سوالات اصلی پژوهش عبارتند از: تربیت اسلامی در عصر غیبت، از چه واقعیت‌ها و ظرفیت‌هایی برخوردار است؟ چالش‌های جدید نهاد خانواده در عصر حاضر کدامند؟ آثار تربیتی انتظار چه تأثیری بر چالش‌های جدید خانواده دارد؟ روش پژوهش در این مقاله، توصیفی، اسنادی و تحلیلی است.

پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی و با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای انجام گرفته است و در صدد پاسخ به این سوال است که انتظار موعود چه آثار تربیتی در خانواده دارد؟

1. مفهوم‌شناسی

1-1. تربیت

واژه «تربیت» با دو ماده لغوی «ربو» و «ربب» مرتبط است. تربیت از ماده «ربا» به معنی «زاد و نما»؛ افزایش یافت، نمو کرد، گرفته شده است. (فیومی، مصباح المنیر، ۱۴۱۴ ق، ص ۲۱۷) همچنین تربیت از کلمه «رب» به معنی مالک، سید و مربی اشتقاق می‌یابد و این‌گونه معنی می‌شود: انجام وظیفه کردن به شیوه نیکو و پسندیده. (ابن منظور، لسان العرب، ۱۴۱۴ ق، ج ۱، ص ۳۹۹). تربیت در اصطلاح عبارت است از انتخاب رفتار و گفتار مناسب، ایجاد شرایط و عوامل لازم و کمک به شخص مورد تربیت، تا بتواند استعدادهای نهفته‌اش را در تمام ابعاد وجودی خویش به‌طور هماهنگ پرورش داده و شکوفا سازد و به‌سوی هدف و کمال مطلوب، به تدریج حرکت کند. مقصود از تربیت کودک به‌طور خاص

آن است که مربّی، اعم از پدر، مادر، معلّم و ...، طفل را در بُعد روحی و اخلاقی پرورش دهد، به‌گونه‌ای که جسم و جان و عقل و علم او افزایش یابد و در این‌باره به‌طوری انجام وظیفه نماید که آنچه به‌مصلحت اوست از امور مربوط به دین و دنیای وی، انجام پذیرد.

این معنی را می‌توان از بعضی آیات قرآن استفاده کرد، مانند آیه ۱۷ سوره مبارکه اسرا که می‌فرماید: «وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي صَغِيرًا» یعنی برای پدر و مادر خویش از درگاه خداوند در زمان حیاتشان طلب مغفرت و رحمت بنما، پاداش آنچه تو را در کودکی تربیت نموده‌اند.

1-2. انتظار

واژه «انتظار» بر گرفته از سه حرف اصلی (ن-ظ-ر) است و به معنای چشم به راه بودن، چشم داشت و توقع داشتن، نگهبانی و نوعی امید به آینده داشتن و درنگ در امور. (اصفهانی راغب، مفردات الفاظ قرآن، ۱۴۱۲ ق، ج ۳، ص ۳۶۱). انتظار در اصطلاح، حقیقتی است که از ترکیب ایمان و اعتقاد به خدا و مبانی دین و نیز اشتیاق به ظهور موعود الهی شکل گرفته تا به کمک امدادهای الهی، حکومت قسط و عدل را در جهان گسترش داده و همه را تحت فرمان آیین یکتاپرستی در آورد؛ پس انتظار، به معنای امید به آینده‌ای سعادت آفرین است که همگان در آن، از مفاسد و ناحق‌ها نجات یابند و نیز به معنای چشم به راه بودن برای تحقق عدل و برقراری نظام عدل الهی است. (هاشمی شهبیدی، ظهور حضرت مهدی(عج) از دیدگاه اسلام و مذاهب و ملل جهان، ۱۳۹۲، ص ۱۹۱)

صاحب کتاب شریف «مکیال المکارم» گل واژه انتظار را چنین تعریف نموده اند: «معنای انتظار؛ عبارت است از یک حالت قلبی و روحی که از آن، آماده شدن برای چیزی که در انتظارش هستی بر می‌آید. پس هر قدر انتظار شدیدتر باشد آماده شدن هم بیشتر می‌شود. آیا نمی‌بینی وقتی که مسافری داشته و منتظر آمدنش هستی هر چه زمان آمدنش نزدیک تر شود، آمادگی تو برای این امر بیشتر می‌شود.»

شهید مرتضی مطهری، پس از اشاره به اندیشه پیروزی نهایی نیروی حق بر باطل و ریشه دار بودن آن بین همه مردم جهان و اعتقاد مسلمانان به مهدی(عج) به عنوان مجری این حاکمیت، چنین می‌نویسد: «امید و آرزوی تحقق این نوید کلی جهانی - انسانی، در زبان روایات اسلامی «انتظار فرج» خوانده شده است و «عبادت» و بلکه «افضل عبادات» شمرده شده است.» (شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمة، ۱۳۹۵ ق، ج ۱، ص ۲۸۷).

2. آثار تربیتی

1-2. افزایش امید به زندگی

یکی از آثار تربیتی انتظار موعود، افزایش امید به زندگی است. انتظار فرج از آن رو مورد تأکید و توصیه اهل بیت(علیهم السلام) قرار گرفته است که در انسان منتظر امید به آینده ایجاد خواهد کرد و همین امید، نقش بزرگی را در سعی و کوشش ایفا می‌کند. امیرمؤمنان و امام عارفان(علیه‌السلام) توصیه می‌فرمایند: «که انتظار فرج و گشایش از جانب خدا داشته باشید و از رحمت او ناامید نباشید که محبوب‌ترین اعمال نزد خدای عز و جل انتظار فرج و گشایش است.» و باز در همین زمینه سید ساجدان(علیه السلام) می‌فرماید: «انتظار فرج داشتن خود از بزرگ‌ترین فرج‌هاست.» سرّش آن است که اگر اندیشه کسی این باشد که هیچ کوششی برای اصلاح امور ثمر ندارد و به نتیجه نمی‌رسد، انگیزه‌ای برای مبارزه با طاغیان و مقاومت در برابر دشواری‌ها نخواهد داشت. اما اگر کسی به آینده

امیدوار باشد و بداند که دیر یا زود حکومت زمین به صالحان خواهد رسید، امور جامعه اصلاح خواهد شد، حق به صاحبانش خواهد رسید، ظلم، ستم و بیداد رخت بر خواهد بست و... برای رسیدن به چنان جامعه ای نه تنها خودسازی خواهد کرد، بلکه تلاش می کند تا با دگرسازی زمینه تشکیل آن دولت کریمه را فراهم آورد. از این رو منتظر واقعی مصلح جهان نه تنها خودش صالح است، بلکه در حد توان خود مصلح نیز خواهد بود. او همواره در دعا با اقتدا به مولای خود می گوید: خدایا! ما خواهان دولت کریمه ای هستیم که در آن اسلام و مسلمین، عزیز شوند و نفاق و منافقین ذلیل و خوار گردند و ما در آن دولت از داعیان به طاعت تو و راهبران به راه تو باشیم. (سخنان آیت الله جوادی آملی، خبرگزاری مهر).

در آیه 105 سوره انبیاء، خداوند به آینده ای روشن و امیدوارکننده نوید می دهد: «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»؛ و همانا، در زبور پس از ذکر نوشتیم که زمین را بندگان شایسته من به ارث خواهند برد». چنین انتظاری، امید را در انسان برمی انگیزد و توانایی و مقاومت و حرکت را به آدمی می بخشد. انتظار و امید به وراثت زمین به وسیله صالحان و امامت مستضعفان مؤمن و اینکه عاقبت از آن متقین است، به صالحان و تقواییان، ثبات و قدرت بیشتری می دهد و در میدان نبرد آنها را ثابت قدم خواهد داشت و امید را در دلاوران عرصه های نبرد برمی انگیزاند؛ چنان که در رویارویی با فرعون و هامان، موسی بن عمران قوم خود را با وعده الهی و انتظار فرج و کمک از سوی خدا نیرو بخشید.

انتظار فرج، در انسان منتظر امید به آینده ایجاد خواهد کرد و همین امید، نقش بزرگی را در سعی و کوشش ایفا می کند.

2-2. هموار شدن تربیت نسل آینده

از دیگر آثار تربیتی انتظار موعود، هموار شدن تربیت نسل آینده است.

هموار شدن تربیت نسل آینده به مجموعه ای از تحولات و تغییرات در جوامع مختلف دنیا اطلاق می شود که در نتیجه آن، روش ها و فرایندهای تربیت و ترغیب کودکان و نوجوانان به یادگیری و رشد بهبود می یابد. برخی آثار اخلاقی و تربیتی انتظار عبارت اند از:

گسترش امیدهای واقعی: یکی از ویژگی های نسل منتظر امیدواری و نگرش مثبت به آینده جهان است.

معنا یافتن زندگی: اندیشه مهدویت، می تواند به انسان بیاموزد جهت رسیدن به جامعه آرمانی با محوریت امام مهدی (علیه السلام)، همواره باید به این کانون فکر کرد و فعالیت های خود را بدان سو معطوف ساخت، لذا در مقایسه با زندگی بدون هدف و سرشار از روزمرگی، می تواند معنای بسیار عمیقی به زندگی انسان ببخشد.

ایجاد وحدت و همبستگی فردی و اجتماعی: چنانچه انتظار را آرمان مشترک بدانیم، این احساس، از حیث فردی موجب تمرکز افکار و نیروهای آدمی می شود و از حیث جمعی، موجب هم دلی، هم نوایی و هم اندیشی امت منتظر خواهد شد.

سلامت اخلاقی جامعه؛ الگوسازی؛ مداومت بر دعا، به جریان افتادن نیروهای نهفته و سرمایه های راکد انسان در پرتو دوران سخت انتظار نیز از دیگر آثار تربیتی انتظار ظهور است.

هموار شدن تربیت نسل آینده به عنوان یک روند پویا و پیچیده در حال ادامه است و نیازمند توجه و آمادگی ما در قبال تغییرات و نیازهای جدید جامعه می باشد.

آثار تربیتی از حیث ارتباط انسان با خود

نخست، تربیت اعتقادی و روانی (بُعد گرایشی) است که شامل پرورش نیروی تفکر، پرورش نیروی خودشناسی می شود. و دوم، تربیت عاطفی و روانی (بُعد گرایشی) است که شامل پرورش روحیه امید، پرورش روحیه خودکنترلی (شرم حضور و مراقبت بر خود)، پرورش روحیه و انگیزه فعالیت، پرورش هدفمندی (حرکت به سوی اهداف متعالی)، پرورش روحیه پیوند قلبی با امام (یاد امام)، پرورش روحیه میل به فضیلت، پرورش و تقویت نیروهای شخصی و پرورش روحیه مسئولیت پذیری فردی می باشد. و در مرتبه سوم، تربیت اخلاقی و رفتاری فردی (بُعد کنشی) است که زیر مجموعه های آن شامل:

1. پرورش روحیه تهذیب، تزکیه و خودسازی: مدعی انتظار فرج مهدی از همه شایسته تر است که به خودسازی بپردازد و افکار و رفتار خویش را پالایش دهد تا راهی به اردوگاه او بیابد. بنابراین، از وظایف مهم تربیتی فرد در زمان غیبت امام زمان، توجه به تزکیه نفس و پرورش بعد اخلاقی و رفتاری خویش است؛ زیرا به فرموده خدای سبحان، تنها صالحان و پارسایان راهی به اردوگاه یاران مهدی خواهند داشت؛ چه اینکه او اصحاب آن حضرت را عِبَادِی الصَّالِحُونَ می خواند؛ آنان بندگان صالح من هستند. عبودیت و شایستگی حاصل نمی شود، مگر با تزکیه نفس و خودسازی.

2. پرورش ملکه ورع و تقوای الهی: یکی از اهداف تربیتی مکتب انتظار، پرورش تقوای الهی در جان منتظران و مؤمنان به امامت حضرت ولی عصر است. امام صادق (علیه السلام) می فرماید: «مَنْ سَرَّ أَنْ يَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْقَائِمِ فَلْيَنْتَظِرْ وَلْيَعْمَلْ بِالْوَرَعِ وَمَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ وَهُوَ مُنْتَظَرٌ»؛ هر کس شادمان می شود به این که از یاران حضرت قائم باشد، باید منتظر ظهور او باشد و بر پایه تقوا و خوش خلقی رفتار کند، در حالی که منتظر است... دوران غیبت، دوران رویارویی با فتنه ها و شبهات است و انسان منتظر، به نوعی در متن جریان های فاسد و دشوار و چالش برانگیز قرار می گیرد و با توجه به ویژگی های دوران معاصر و گستردگی عرصه ارتباطات و نفوذ رسانه ها و شبکه های ارتباطی در زندگی انسان امروزی، می توان گفت قرار گرفتن در شرایط پرهیز و قرنطینه ای ناممکن به نظر می رسد و لازم است منتظران راستین با آراستگی به تقوا در جامعه حضوری فعال و سازنده داشته باشند و در سایه بصیرت حاصل از تقوا، رسالت پیامبرگونه خود در زمینه ارشاد و تربیت افراد و اصلاح اجتماع را به انجام رسانند.

4. پرورش روحیه اطاعت از امام: هر امر تربیتی وقتی بروز و ظهور پیدا می کند که به صورت عملکرد و رفتار جلوه کند. از این رو اگر معرفت و محبت واقعی امام عصر (عج) در اندیشه و عاطفه فردی نفوذ کرده باشد، نمود آن به صورت اطاعت از امام جلوه گر می شود (...). آن چه اسباب غیبت و محرومیت جامعه بشری را از حجت خدا فراهم کرد، نداشتن معرفت و در نتیجه، تخلف از فرامین حجت خدا بود. لذا از جمله اهداف تربیتی انتظار، پرورش طوع و رغبت به فرمان برداری از امام عصر (ع) است؛ زیرا آنان مسیر و طریق الی الله و رسیدن به سعادت و آسودگی کامل و واقعی را می شناسند و این راه را به طور عملی پیموده اند.

5. پرورش آمادگی برای ظهور امام مهدی: هر فرد وظیفه دارد خود را آماده پیوستن به یاران مهدی سازد و این امر حاصل نمی شود، مگر با قطع تعلقات به مادیات و زیر پا نهادن هواهای نفسانی و تعهد به ارزش های دینی، چراکه وابستگی به دنیا آدمی را زمین گیر می کند و توان عبور از لذت های مادی را از انسان سلب می نماید. قرآن کریم درباره دل بستگی به دنیا می فرماید: وَلَوْ شِئْنَا

4. روایتی از امام علی (علیه السلام): "آموختن نیکویی ها و تربیت آنها بهترین مالکیت است" امام علی (علیه السلام) به اهمیت آموزش اخلاق و تربیت صحیح تاکید می‌کند و آن را بهترین سرمایه و ثروت فرد می‌داند.

بر اساس این آیات و روایات، می‌توان گفت که تربیت نسل آینده می‌تواند با تأکید بر آموزش اخلاق، یادگیری قرآن و سنت‌های نیکو، و توجه به نیازها و خصوصیات جوانان محقق شود. تربیت نسل آینده یک مسئولیت بزرگ است که بر عهده همه افراد جامعه قرار دارد. چون علاوه بر حیث ارتباط انسان با خود در ابعاد اعتقادی، عاطفی و رفتاری به ارتباط با دیگران در همین ابعاد نیز می‌پردازد.

3-2. آشنایی نسل آینده با مفاهیمی چون ولایت، امامت و مهدویت

از دیگر آثار تربیتی انتظار موعود، آشنایی نسل آینده با مفاهیمی چون ولایت، امامت و مهدویت است. اندیشه مهدویت و عقیده به آن در تاریخ اندیشه اسلامی، فراتر از هر نوع تفسیر و قرائت از آن، اصلی اعتقادی و کلامی تلقی می‌گردد که اندیشمندان اسلامی و مؤمنان، آن را جزئی از اندیشه‌های دینی خود می‌دانند. آنگاه که یک باور جزئی از اعتقادات دینی فرد باشد، جایگاه خاصی در روحیه، افکار و روال زندگی انسان خواهد داشت و تأثیرپذیری فرد از آن، ژرف و عمیق خواهد بود؛ در حالی که اگر اعتقاد به یک موضوع، متکی بر باور دینی نباشد، اثربخشی آن همچون تأثیر اعتقادات دینی نخواهد بود. برای نمونه، اگر انسان بر اساس نوع اندیشه یا شرایط اجتماعی خود به باوری برسد و سپس در گذر زمان یا رویارویی با حوادث روزگار یا بر اثر اندیشه‌های نو، در باورش تزلزل ایجاد شود، از تغییر فکر و اندیشه خود چندان احساس اضطراب و ناامنی نخواهد کرد؛ در حالی که تغییر در اعتقادات دینی به راحتی امکانپذیر نیست و وجود اجزای اعتقادی در روح و افکار انسان، آن قدر اثرگذار و جهت‌بخش است که وی به راحتی نمی‌تواند از آن برگردد؛ به ویژه اگر آن اعتقاد دینی، همچون مهدویت از عناصر اصلی و بنیادین اعتقادی باشد.³

منظور از تأثیرات اعتقاد به مهدویت، آموزه‌های اعتقادی - دینی مبتنی بر فرهنگ مهدوی است که در عصر پیش از غیبت، عصر غیبت، عصر ظهور و انتظار، توانایی و قابلیت بیان نظر و ارائه راه حل‌های راهبردی در حوزه‌های متفاوت انسانی و اجتماعی را دارا بوده و همچنان داراست؛ به گونه‌ای که میتوان بر اساس آن، در عرصه فردی و اجتماعی نظریه پردازی کرد؛ یعنی در تفکر و نظام فکری مسلمانان، آن را شاخص انسجام بخش و سامان دهنده قرار داد تا بتواند در بسیاری از اظهار نظرها و ارائه الگوهای فکری حضور داشته باشد و مسلمانان را به صحت عمل سوق دهد.

البته روشن است که تأثیرات اعتقاد به مهدویت، زمانی بارور می‌شود که این عقیده به طور صحیح و با تبیین جامع، شکل گرفته باشد. از این رو مقتضی است با دلایل علمی و عقلانی و تفکر در آفریده‌های خدا، صفات خدا، رسالت پیامبران و اندیشه پیرامون ولایت، به ویژه مهدویت و بررسی آن از دیدگاه اسلامی، باور جوانان را تقویت نمود؛ به گونه‌ای که در رأس هر چیز، نشانه‌های خدا را در علوم و هستی مشاهده کنند و به هر سو می‌نگرند دلایلی بر همداری، نوآوری و نظم بر وجود خالق هستی ببینند و بفهمند که در برنامه کلان الهی، برای رساندن انسان به کرامت و تکامل مطلوب انسانی، از هدایت تکوینی و هدایت تشریعی بهره گرفته شده و در راستای تحقق این امر، به دلیل اهمیت کلیدی بحث مهدویت و نقش آن، از ابتدا بر روی این باور و تجلی آثار آن سرمایه‌گذاری شده است.⁴ در اسلام، مفاهیم ولایت، امامت و مهدویت به عنوان بخشی از عقائد و اعتقادات مهم شناخته می‌شوند.

³ کراچی، أبو الفتح، کنز الفوائد، انتشارات دار الذخائر، قم، ۱۴۱۰ ق.

⁴ کلینی رازی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۵.

برای آشنایی نسل آینده با این مفاهیم، می‌توان از آیات و روایاتی استفاده کرد که در قرآن کریم و منابع دیگر اسلامی ذکر شده‌اند. در زیر، چندین مورد از آیات و روایات معتبر را ذکر می‌گردد:

1. آیه تطهیر (آیه 33 سوره احزاب): "إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا"، که به تطهیر خاندان پاک و معصوم پیامبر اشاره دارد و وجود ولایت و امامت در خاندان پاک را مورد تأیید قرار می‌دهد.

2. روایت احادیث ثقلین: پیامبر اعظم (ص) فرموده‌اند: "إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ وَ عِترتي أَهْلَ بَيْتِي"، که به خاندان پاک پیامبر به عنوان دو سند معتبر برای هدایت و راهنمایی اشاره دارد.

3. روایت غدیر: در روز غدیر خم، پیامبر اسلام (ص) حضور جمعی از مسلمانان را به خطبه‌ای بلند فراخواند و علی (ع) را به عنوان وصی و امام بعد از او معرفی کرد. این رویداد به تأیید امامت و ولایت علی (ع) و ائمه بعدی اشاره دارد.

4. آیه ولایت (آیه 55 سوره مائده): "إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ"، که به تأکید بر ولایت خدا و پیامبر اشاره دارد و نقش ائمه و رهبران معصوم را در هدایت انسان‌ها بیان می‌کند.

4. روایت ظهور: در بسیاری از روایات اسلامی، ظهور مهدی (عج)، امام بقیه الله و آخرین امام شیعیان، به عنوان یک واقعیت آینده تأیید شده است. این رویداد مرتبط با عدالت و اقامه حکومت خداوند در جهان است.

این آیات و روایات فقط بخشی از منابعی هستند که می‌توانند به عنوان مرجعی برای آشنایی نسل آینده با مفاهیم ولایت، امامت و مهدویت مورد استفاده قرار گیرند. برای تبیین و توضیح دقیق‌تر این مفاهیم، می‌توان از تفاسیر قرآن و کتب علمی-عقیدتی استفاده کرد، که در آنها به تفصیل بر این مسائل پرداخته شده است. آشنایی نسل آینده با مفاهیم ولایت، امامت و مهدویت بسیار مهم و ارزشمند است. این مفاهیم در قرآن و سنت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) به طور کامل تبیین شده‌اند و در فکر و عقیده مسلمانان جایگاه ویژه‌ای دارد. بنابراین، برای آشنایی نسل آینده با مفاهیم ولایت، امامت و مهدویت، می‌توان گفت که این آشنایی به آنها درکی عمیق از نظام الهی و برنامه خداوند برای هدایت بشریت می‌دهد و آنها را به سمت شناخت حقیقت و پیروی از معصومین و رهبران الهی هدایت می‌کند.

4-2. توجه افراد به خودسازی

یکی دیگر از آثار تربیتی انتظار موعود، توجه افراد به خودسازی است. که یکی از مهم‌ترین اثرات سازنده «انتظار» است؛ زیرا چنین تحولی نیازمند به عناصر آماده و با ارزش انسانی دارد تا بتواند بار سنگین چنین اصلاحات وسیعی را به دوش بکشد، و در درجه اول محتاج به بالابردن سطح اندیشه، آگاهی و آمادگی روحی و فکری برای همکاری در پیاده کردن آن برنامه عظیم است. در واقع مُنتظر واقعی نمی‌تواند نقش تماشاچی را داشته باشد؛ بلکه باید با به کار بستن عمیق‌ترین برنامه‌های اخلاقی، فکری و اجتماعی به خودسازی بپردازد. و این معنی انتظار واقعی است، و با این شرایط کسی نمی‌تواند بگوید چنین انتظاری سازنده نیست.⁵ توجه افراد به خودسازی به معنای تمرکز و تلاش برای بهبود و پیشرفت شخصی است. این عمل به هدف‌گذاری و کار بر روی جوانب مختلف

⁵ مکارم شیرازی، ناصر، مسئله انتظار، مطبوعاتی هدف، قم، بی‌تا، ص 17 و 18.

زندگی شامل فیزیکی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی منجر می‌شود. خودسازی در واقع فرآیندی است که فرد در آن خود را به طور فعال برای بهبود خود و رسیدن به نقاط قدرت و رفع ضعف خود آماده می‌کند. توجه به خودسازی با داشتن آگاهی درباره خود، رویکردها، ارزش‌ها و هدف‌های شخصی آغاز می‌شود. سپس، با تعیین اهداف و تدوین برنامه‌های عملی برای رسیدن به آن‌ها، فرد به شیوه‌های ارتقاء خود می‌پردازد. روش‌های مختلفی برای خودسازی وجود دارد که شامل موارد متعدد آموزش و یادگیری؛ شرکت در دوره‌های آموزشی، کارگاه‌ها و خواندن کتب مرتبط با علاقه‌ها و مهارت‌های فرد. تمرین و ورزش؛ فعالیت‌های ورزشی، بهبود فیزیکی و روحی فرد را تقویت می‌کند و استرس را کاهش می‌دهد. برقراری ارتباط معنادار؛ ارتباط با افرادی که هدف‌ها و ارزش‌های مشابهی دارند، قدرت و الهام بخشی برای خودسازی فراهم می‌کند. مدیریت زمان؛ تخصیص و مدیریت صحیح زمان به فرد کمک می‌کند تا وظایف خود را به طور مؤثر انجام دهد و پیشرفت خود را تسریع کند. ارزیابی و بازخورد؛ ارزیابی عملکرد و دریافت بازخورد سازنده از خود و دیگران، فرد را در مسیر خودسازی راهنمایی می‌کند، می‌باشد.

توجه به خودسازی نشان دهنده تمایل افراد به رشد و پیشرفت است و باعث بهبود کیفیت زندگی و رضایت شخصی می‌شود. این فرآیند یک سفر پیوسته است که نیازمند صبر، اراده و پشتکار است.

خودسازی و توجه افراد به آن موضوعی است که در دین اسلام نیز تأکید فراوانی دارد. در قرآن کریم و روایات اهل بیت (علیهم السلام)، بسیاری از آیات و احادیثی وجود دارد که به خودسازی و پیشرفت شخصی اشاره می‌کنند. موارد متعدد از آیات و روایاتی که می‌تواند به عنوان دلیل برای توجه افراد به خودسازی و پیشرفت شخصی بیان گردد، وجود دارد. از جمله آنها می‌توان به آیات زیر اشاره نمود: آیه شریفه "إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ" (الرعد: 11) "بدانید که خداوند آنچه در قومی است را تغییر نمی‌دهد تا خود آن‌ها را تغییر ندهند." این آیه نشان می‌دهد که خداوند تغییر و هدایت افراد را بر اساس اراده و تلاش خودشان قرار می‌دهد و یادآور می‌شود که انسان برای پیشرفت شخصی، نیازمند تغییر در رفتار و اعمال خود است. در آیه دیگر خداوند می‌فرماید: "إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا" (الأنفال: 2) "مؤمنان کسانی هستند که هنگامی که خداوند یاد شده، قلب‌هایشان می‌ترسد و هنگامی که آیات او خوانده می‌شود، ایمانشان زیاد می‌شود." این آیه بیان می‌کند که ایمان شخص به خداوند باعث توجه بیشتر و پیگیری در راه خودسازی می‌شود. رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) نقل شده است که فرمود: "من عرف نفسه فقد عرف ربه" "هر کس خود را بشناسد، خداوند خود را بشناسیده است." این روایت نشان می‌دهد که خودشناسی و آگاهی از خود، به شخص کمک می‌کند تا به خداوند و هدف اصلی زندگی خود نزدیک‌تر شود. در آیه "أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتُّنِي الصَّلَاةَ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا" (البقرة: 83) "پرستش خداوند را بجا آورید و نماز را به او ادا کنید و نماز را حفظ کنید و به جز با خداوند هیچ چیز را شریک نگیرید و به پدر و مادر خود نیکی کنید." این آیه بیان می‌کند که خداوند خودسازی را در ارتباط با پرستش، نماز و رفتار نیکو در جامعه تأکید کرده است.

این آیات فقط چند نمونه از آیات و روایات اسلامی است که می‌توان برای توجه به خودسازی به آن‌ها اشاره کرد. همچنین، در قرآن و روایات دیگر نیز مطالبی در مورد خودسازی، تربیت نفس، پیشرفت شخصی و تلاش برای کسب علم و عمل وجود دارد که می‌تواند به عنوان دلیل و انگیزه برای توجه افراد به خودسازی مطرح شود.

توجه افراد به خود سازی ضمن تلاش برای بهبود و پیشرفت شخصی همراه با تعیین اهداف و تدوین برنامه‌های عملی برای رسیدن به آن‌ها، منجر به شیوه‌های ارتقاء خود شده و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی و رضایت شخصی او را به همراه دارد که حاکی از آثار تربیتی انتظار موعود می باشد.

نتیجه گیری

انتظار دوره آماده سازی و زمینه سازی برای یک نهضت به شمار می‌آید و هر انقلاب و حرکتی که این دوره را پشت سر گذاشته باشد، ناقص و بی‌ثمر است. انتظار فرج در احادیث معصومان، برترین و محبوب‌ترین عمل و عبادت و شرط پذیرش سایر اعمال شمرده شده است. همچنین در احادیثی نقل شده که شخص منتظر از اولیای الهی و برتر از افراد هر زمان بوده و در زمره اهل بیت (علیه السلام) محشور می‌شود و شخصی که در حال انتظار قائم از دنیا برود، مانند کسی است که در کنار پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) شمشیر زده و به شهادت رسیده است. برخی پژوهشگران علت این همه تأکید و فضیلت برای انتظار فرج را این دانسته‌اند که انتظار فرج، حلقه اتصال شیعه با امام معصوم و به نوعی اعلام پذیرش ولایت و امامت وی بشمار می‌رود.

انتظار آثار تربیتی فراوانی به دنبال دارد از جمله: افزایش امید به زندگی، آمادگی خانواده و اجتماع در عرصه‌های مختلف، هموار شدن تربیت نسل آینده، آشنایی نسل آینده با مفاهیمی همچون ولایت، امامت و مهدویت، تقویت موعود باوری، توجه افراد به خودسازی و..

فهرست منابع:

۱. تونه ای، مجتبی، موعودنامه: فرهنگ الفبایی مهدویت، قم، میراث ماندگار، ۱۳۸۷ ش.
۲. جمعی از نویسندگان، گونه‌شناسی اندیشه منجی موعود در ادیان، قم، انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب، چاپ اول، ۱۳۸۹ ش.
۳. فیومی، احمد بن محمد، مصباح المنیر، قم، موسسه دار الهجرة، ۱۴۱۴ ق.
۴. ابن منظور، محمد بن کرم، لسان العرب، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۴ ق.
۵. اصفهانی راغب، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، غلامرضا خسروی حسینی، بیروت، دار الشامیه، ۱۴۱۲ ق.
۶. هاشمی شهیدی، سید اسدالله، ظهور حضرت مهدی (عجل الله) از دیدگاه اسلام و مذاهب و ملل جهان، قم، کتاب جمکران وابسته به مسجد مقدس جمکران، ۱۳۹۲.
۷. شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، منصور پهلوان، تهران، اسلامیه، ۱۳۹۵ ق.
۸. خبرگزاری مهر، «انتظار فرج در انسان منتظر امید به آینده ایجاد خواهد کرد»، ۱۳۹۵، ۱۴۰۲، <https://www.mehrnews.com/amp/3664171>
۹. سارو خانی، سکینه، آثار تربیتی انتظار موعود، یزد، توز و قلم، 1396.
10. کراجکی، أبو الفتح، کنز الفوائد، انتشارات دار الذخائر، قم، ۱۴۱۰ ق.
11. کلینی رازی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۵.

12. مكارم شيرازى، ناصر، مسئله انتظار، مطبوعاتى هدف، قم، بى تا، ص 17 و 18.